

VRTEC

1934-1935

3

LETNIK 65

VSEBINA 3. štev.: † Aleksander I. kralj Jugoslavije — Nj. Vel. kralj Peter II. — P. J. Stahl — A. A.: Maruška — Janez Rožencvet: Piškv oreh — Lea Fatur: Drvar in črnošolec — Venceslav: Drevo v bregu — Dr. K. C.: Morje vir zdravja — Marijan Novič: Trogirski portal — Vinko Bitenc: Lučke na grobeh gorijo ... (Pesem) — Svjatoslav: Meni, tebi in vsem (Pesem) — Uganka. — Na platnicah: Fran Erjavec.

Knjižnicam priporočamo

VRTEC IN ANGELČEK 1933/1934

(dobro vezana Din 30'—; Angelček sam Din 10'—).

Od prejšnjih letnikov imamo še sledeče vezane izvode:

Vrtec in Angelček	1932/33	(Din 30'—; Angelček sam Din 10'—)
" "	1931/32	(Din 30'—; " " Din 10'—)
" "	1930/31	(Din 30'—; " " Din 10'—)
" "	1929/30	(Din 30'—; " " Din 10'—)
" "	1928/29	(Din 30'—; " " Din 10'—)
" "	1927/28	(Din 30'—; " " Din 10'—)
" "	1926/27	(Din 30'—; " " Din 10'—)
" "	1925/26	(Din 30'—; " " Din 10'—)
Vrtec	1922	(Din 18'—); Angelček 1925 Din 10'—)

V knjigarnah se po knjigotržni ceni dobe:

Vrtec 1910, 1911, 1913 do 1917, 1921 do 1932.

Angelček 1895, 1906, 1908, 1912 do 1916, 1919, 1921 do 1932.

Uprava VRTCA, Ljubljana,
Kopitarjeva ulica 2 (H. Ničman).

Imena rešivcev sprejemamo do 10. vsakega meseca. Nagrade so: 1. Mladinska knjiga. 2. Vezan »Vrtec« z »Angelčkom«. 3. Molitvenik »Večno življenje« z zlato obrezo. — Kar si kdo izbere. — Kdor pravilno reši uganke v vseh desetih številkah in je izžreban, gre na morje popolnoma

Z A S T O N J

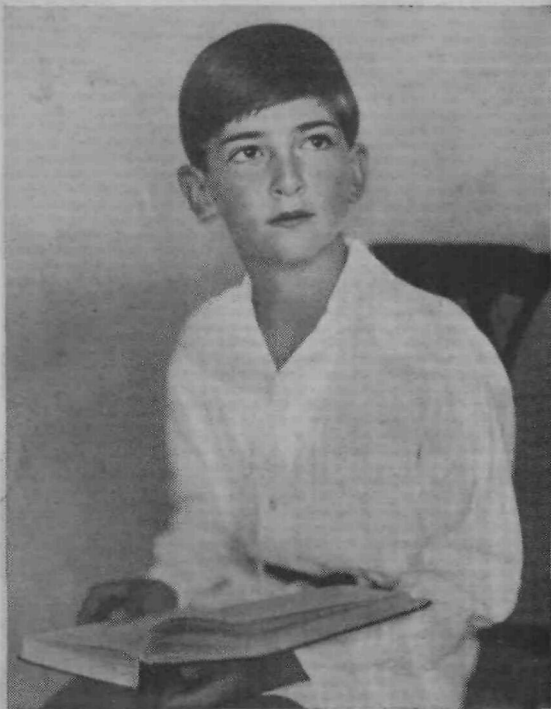
»Vrtec« stane za vse leto Din 15'—, s prilogo »Angelček« Din 20'—. Izdaja in tiska Jugoslovanska tiskarna r. z. z o. z. v Ljubljani (K. Čeč). Urejujeta Vinko Lavrič, katehet v Ljubljani, Resljeva cesta 11 (oblastem odgovoren) in Janez Pucelj, župnik na Ježici. — Uprava »Vrtca« v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 2 (H. Ničman).

ALEKSANDER I., KRALJ JUGOSLAVIJE

je 9. oktobra leta 1934 ob 5. uri popoldan v palači prefektуре v Mar-seillu izdihnil. Zgodovina, ki je s tem stavkom končala povest njego-vega življenja, je prelistala strani in pripisala: Umrl je sin naroda, ki nikogar ne sovraži, ker se nikogar ne boji. Umrl je junak, ki je za svobodo in pravico žrtvoval sebe. Bil je velik, ker je živel in trpel za veliko misel. Bil je moder, ker je imel oči neprestano uprte v bodoč-nost. Bil je hraber, ker je veroval v zmago svobode, pravice in miru. Ostal je bleščeč zgled in ostala je jasno načrtana pot sinovom Jugo-slavije, ki hočejo zvesto služiti Bogu, narodu in domovini.

Večna čast in slava spominu kralja Aleksandra I.

Nj. Vel. kralj Peter II.

O Bog, ki si po milosti Svetega Duha vлил v srca vernih darove ljubezni: daj svojemu služabniku kralju Petru, za katerega te prosimo dobrotljivosti, dušnega in telesnega zdravja, da te bo z vso močjo ljubil, in kar je tebi všeč, z vso ljubeznijo izvrševal.

Linorez M. Sedeja.

ŠT. 3 1934/35 VRTEC LETNIK 65

P. J. Stahl — A. A.:

Maruška.

(Dalje.)

»Maruška,« ji pravi oče, »si poslušala, kaj smo se razgovarjali?«

»Nisem hotela poslušati,« odvrne Maruška. »Nehote sem najprej slišala; ko sem pa slišala, sem poslušala.«

»In kaj si slišala?«

»Vse sem slišala.« Njen glas je čudovito zvenel.

»Povej mi, kar si slišala, deklica moja.« Žareče Maruškinе oči so se obrnile v poslanca s Siča: »Razumela sem, da mora veliki prijatelj tega večera priti prav hitro v Čigirin in priti do atamana, da bo potem dobro Ukrajini.«

»Res, vse si slišala,« pravi Danilo, »in vse si razumela. Zdaj me pa poslušaj, Maruška: kar si slišala, ne povej živi duši. Če te kdo vpraša, ne veš nič. Veš, kaj je skrivnost?«

»Vem.«

»Dobro,« pravi oče resno, »ti veš za skrivnost.«

»Da, oče.«

Gospodar Danilo ni govoril o tem naprej. Maruški ni bilo treba nič obljublјati. Dve besedi: »Da, oče«, ki jih je izgovorila na prav svoj način, je bilo dovolj.

»Kje je mati?« vpraša Danilo.

»Večerjo pripravlja.«

»Povej ji, da so bratci zaspani.«

Maruška je šla proti vratom, a prav, ko jih je odpirala, se je kar ustavila in nastavila uho, ker je bil zunaj nenavaden hrup. Zdelo se je, da dirja oddelek jezdecev proti hiši. Hrup je hitro naraščal; kraki in kletve so se že mešale z rezgentanjem konj.

Sobna vrata se odpro in prikaže se mati, bela ko sneg. »Vojaki so, oddelek konjenice, morebiti polk. Tu so...«

»Glave ne smemo izgubiti,« pravi Danilo. Poslanec s Siča je vstal čisto mirno, drugi prav tako. Niti besede niso izpregovorili, vsak je premišljeval.

Maruškina mati je zavarovala zapahe in je s hrbtom naslonjena na opaz pričakovala, kaj mož poreče. Maruška se je stisnila k materi. Ustnice so ji pa bledele, a obraz je bil miren.

»Ti, Vorošilo, in ti, Kruk,« pravi Danilo, »vidva spita. Žena in hči imata opraviti s šivanjem; mene ni doma. Šel sem obiskat prijatelja. Vorošilo in Kruk sta prišla k meni kupovat vole; morebiti sta preveč pila, pa smrčita in me čakata... Za čas nam gre.« Potem se obrne k poslancu: »Hiša je zasedena samo spredaj; okno iz kuhinje je obrnjeno na vrt. Pojdite za menoj!«

Ko je oče odhajal, se je spogledal s hčerko.

Vse to se je tako hitro zgodilo, kakor bi se že dolgo pripravljali na to. Oba moža sta ležala na klopeh in tako mirno spala kakor Maruškinini bratci. Gospodinja in hči sta šivale, Danilo in poslanec sta izginila.

»Skočite s konj in potrkajte na vrata,« je kričal osoren glas od zunaj.

»Grom in strela, prebijte jih!« je rohnел drug glas, ki je bil bolj zapovedujoč od prvega.

Gospodinja je šla k oknu, ne da bi popustila delo.

»Kdo je tu? Kaj hočete?« je rekla neustrašeno.

Za odgovor se je razletelo na kose nekaj šip v oknu. V istem času se je sklonila preko razbitih šip obilna postava, ki je bila od jeze rdeča v obraz in imela naježene brke. Vse kote in koticke sobe je ta človek jezno in zaničljivo pregledal.

»Kaj me gledaš?« kriči. »Zakaj ne odpreš vrat? Ali hočeš, da jih snamemo?«

Gospodinja stopi korak nazaj.

»Otroci spe,« pravi, »tudi oba moža spita. Ne delajte takega hrupa!«

»Ali boš odprlo, ženšče neumno?« vpije ko obseden.

Danilova žena se ne gane, kakor da je ohromela od strahu.

Vojak, rdeč od jeze, je končno napol prišel skozi razbito okno v sobo. S pištolo je pomeril na gospodinjo:

»Če ne bodo v trenutku vrata na stežaj odprta, te pobijem kot vrano.«

Danilova žena stopi korak proti vratom, kakor kamenit kip, ki skuša ubogati ukaz, ki ga ne razume.

»Upornica!« vpije jezni častnik. Toda nekdo od zunaj ga vleče nazaj in ga odtrga od okna. Obraz drugega častnika se prikaže: »Žena, ogenj bo imel opraviiti z vrati in s celo hišo in nihče ne pride živ iz nje, če ne odprete vrat našim ljudem.«

Gospodinja, ki je radi groze skoraj zblaznela, se je zagnala proti vratom; toda bodisi da je bila nerodna, bodisi da je bila prestrašena, zdelo se je, da se ji zapahi upirajo.

»Odpiram, odpiram gospodje, ali ne vidite? Toda ta ključavnica me bo stala glavo; še jutri jo moram popraviti.« Končno so se vrata le odprla.

Vojaki in častniki so se zagnali v hišo in začeli preiskovati vse njene kote, kakor volkovi, ki iščejo izgubljeni plen.

Najmanjši deček je skočil pokonci iz spanja in predirljivo kričal.

»Kričač, boš molčal!« zakriči častnik dečku, ki je kričal.

Drugi častnik, ves zaripel v obraz, mu ne reče nič, ampak brene ga pod klop, na kateri je pravkar spal.

»Podlež!« pravi starejši bratec. »Podlež! Ko bom velik!...« Rdeči častnik je imel dovolj drugih opravkov in ga ni poslušal. Z drugo brco

je zbudil Kruka, ki je bil od spanja kar pijan in je z neizmerno težavo zdaj odpiral, zdaj zopet zapiral začudene oči. Vorošilo, ki so ga prav tako prebudili, je bil, kakor da ne ve, kaj naj misli, ko je gledal svoje napadalce. Debelega častnika je imenoval botra Generazija in drugega botra Štefana; enemu se je smehljaj, drugemu je prijateljsko mežikal, potem pa je padel nazaj na klop in zamrmral: »Pojdimo spat, čas je.« Vojaki so se spogledali.

»On je«, so pravili eni. »To ni on«, so govorili drugi. »Kakšni pretkancil! Vsak je nepošten.«

»Molčite!« je vpil moč z zariplim obrazom, sedel za mizo in surovo ukazal gospodinji: »Sem!« Kdo sil?

»Danila Čabana žena sem.« »Kje je mož?« »K prijatelju je šel.«

»Čakaj, te bom že naučil, kaj je prijatelj.« Vzel je bogato okrašeno in na roču izrezljano knuto, ki jo je držal vojak.

»In ta dva pijanca, ta psa?« Da bi bolje pokazal, koga misli, je oplazil s knuto Kruka po ramah, Vorošila pa po obrazu. »Boš govorila?«

Žena se je umaknila, kakor da bi se nenadoma znašla pred zverjo. Potem ko je s težavo premagala strah, je odgovorila: »Moji sosede so, gospod; prišli so kupovat vole in so zaspali, ko so čakali na mojega moža.«

Vojaki, zvežite mi ta dva lopova, pa trdo!«

Andrej Kruk in Semen Vorošilo sta bila v trenutku zvezana in uklenjena.

Tedaj vstopi hišni gospodar.

»Kdo si?« zagrmí mož z rdečim obrazom. »Kako so te spustili noter?«

»Gospodar te hiše sem, gospod,« odgovori Danilo, koš pozdravlja.

»Hola! Postavite stražo pri vratih in nihče ne sme ne ven, ne noter, me razumete?« ukazuje častnik možem. Potem se obrne k Danilu z besedami: »Če ti je kaj za življenje, mi odgovarjaj, ne da bi te prosil. Kje je Zaporožec, ki ga iščemo?«

»Zaporožec,« pravi Danilo mirno in začudeno, »prvič slišim to ime. Nobenega Zaporožca ne poznam.«

»Ali mi hočeš natvesti,« rohni častnik, »da ne poznate razbonjnikov, ki vas ščuvajo? To je isto, kakor če bi mi pravil, da moji vojaki svojega poveljnika ne poznajo. Ta Zaporožec je v deželi, sem je prišel; kje je? Takoj priznaj, sicer zažgem tvoje gnezdo in te dam speči z ženo in otroki.«

»Čudim se, predragi,« pravi tretji častnik, ki se ni ganil s sedeža. »Zakaj taka jeza? Ali nimamo časa zgrabiti tega zanikarneža? Ali ni nič bolj nujnega kot ustreliti ga? Če nam je ušel, ni za dolgo. Ali pozabljate, da že od jutra drevimo kot besni brez jedi in pijače in da ni zdravo imeti prazen želodec? Ali bi ne bilo prijetno, da v tej hišici kosimo? Po južini bomo vse bolj pripravi, da nadaljujemo lov na razbojnike.«

Mož z rdečim obrazom se obrne proti Danilu: »Si slišal? Naj bo vse, kar je dobrega v tvoji shrambi, v dveh minutah na tej mizi . . . v dveh minutah!« In udari s pestjo po mizi, da se je hiša stresla.

»Odarka,« pravi Danilo ženi, »postrezil!«

Odarka odide z obema dečkoma na rokah; starejši se upira in noče iti od očeta. Kmalu se spet pokaže, roke polne jedil. Mirna je bila in ni govorila. Medtem so njene oči begale po sobi zelo vznemirjeno.

Semen Vorošilo in Andrej Kruk, ki sta imela roke zvezane na hrbtu, noge so jima pa stiskale močne vrvi, sta stala v kotu. Danilo se je s prekrizanimi rokami držal v drugem. Razen straže, ki je bila pri vhodu, je vse vojaštvo izginilo, častniki so sedeli za mizo; imeli so sablje ob strani, pištole na mizi, pili so in jedli, smejali se in se veselo pomenkovali.

A kje je Maruška?

Noč je bila ta večer čarobna. Kakor na krilih je Maruška molče kot kaka senca izginila nekaj trenutkov po očetovem prihodu. Očetov pogled, ki se ni zmenil za nobeno drugo stvar, ji je povedal, kaj mora storiti. Neopaženo se je splazila iz sobe in prišla na vrt mimo vojakov in konj, ki so obkrožali hišo. Na vrtu se je ustavila pod veliko češnjo in z roko je pritisnila na srce, kakor bi hotela ustaviti njegove utripe.

Kako so ji bili dragi ti kraji in kako ji je bila draga vsa Ukrajina! Otrok je pokleknil in z žarečima ustnicama poljubil to zemljo, ki jo bo morebiti zapustil.

»Moj Bog, pomagaj mi!« Ohrabrena se je dvignila. Previdno se je pognela v grmovje. Prav na koncu je pod velikimi hruškami.

Dolgo časa je slonela ob drevesu, čigar listje jo je branilo in skrivalo. Lahen veter je sejal bele cvetove na zeleno trato. Bala se je, da ne bi šumenje listov preglušelo drugih glasov, lahnega znamenja, ki ga je njena nagnjena glava in nastavljeno uho pričakovalo venomer.

Ah, nekaj korakov od nje stoji med dvema drevesoma . . . Ne vara se? Ali je samo senca? Ne; to je velika in vitka postava novega prijatelja, za katerega trpita oče in mati, — za katerega bo ona kljubovala vsemu kot gnadva.

S hitrim korakom gre Maruška proti njemu. Kmalu zašumi reka. Samo ograja jo loči od poslanca.

»Deklica, kaj delaš tu?« jo vpraša. Smejal se je otroku, kakor da bi jo srečal na sprehodu. Toda minilo je nekaj minut, preden je Maruška, ki je bila zasopla, mogla kaj odgovoriti.

Mož je božal njene lase, kakor da bi ji hotel reči: »Počij, detece moje.«

»Reka ne bi pripeljala od tu v Čigirin, kamor moraš priti. Misliha sem na to, kako priti tja.«

»Poslušaj!« odgovori ubežnik.

»Pojdiva naprej ob tem starem zidu,« mu pravi, »skril naju bo.«

Ko sta bila za starim zidom, je rekla: »Tam spodaj v stepi ima moj oče kočico in hlev, kjer puščamo poleti vole, ko spravljamo seno, da jih ni treba vsak večer domov goniti. V eni uri bova tam. Tedaj bom vpregla vole; ti se boš skril v seno, jaz pa te bom najprej peljala v hišo gospoda Kniša. Gospod Kniš je prijatelj mojemu očetu in vsem njegovim prijateljem. Ne povem vsega. Tudi gospodu Knišu ne povem, če nočeš; sicer se bom trudila, da bom . . . da bom . . .«

Neodločeno se je ustavila; kajti ni vedela dobro, kako bi povedala.

»Storila bom, kar mi boš rekel. Oh! Storila bom vse!«

Popotnik jo je poslušal in oči so mu postajale vlažne: »Kdo ti je vdihnil to misel, Maruška?«

(Dalje.)

(Dalje.)

Ilustriral Fr. Gorše.

Učenjaki so precej spoznali strašno nevarnost, ki je grozila zdaj ljudem in vsem živim stvarjem na zemlji. Najprej od morja, zakaj kakor je pljusnila voda iz ribnikov in jezer, tako so pričakovali, da bo pljusnilo morje proti vzhodu. Vzdignile se bodo take vodene gore, da bodo na mah poplavile in opustošile cele dežele. Poplave pa niso grozile samo vzhodnim morskim obalam, temveč vsem obrežnim krajem in nižinam, zakaj zaradi sukanja zemlje okrog njene osi, se je nakopičilo ob ravniku več vode kakor drugje. Zdaj, ko se je zemlja ustavila, bo ta nakopičena voda odtekla od ravnika proti tečajema in morje se bo tako razburkalo, da sploh ni moč presoditi, kakšne strahote bodo svet zadele.

Druga nevarnost je pretila od zemlje same. Ker se je že toliko tisoč in tisoč let vrtela, se je v tečajih nekaj sploščila, ob ravniku pa razširila, tako, da je njen premer od tečaja do tečaja za 43.468 metrov manjši od premera na ravniku. Zato je tudi njena os, ki je bila od začetka prav umerjena, postala predolga in štrli na vsakem tečaju za več kot 20.000 metrov prazna v zrak, kakor je Jurček na severnem tečaju na lastne oči videl. Učenjaki so uganili, da se bo začela ustavljena zemlja zdaj spet v

tečajih napenjati. Zaradi tega napenjanja bodo nastale v nji strašne, po več sto metrov široke in Bog ve kako globoke razpoke. Grozni potresi bodo nastali, a če bo kje skozi tako razpoko udrlo v žarečo notranjost zemlje morje, se lahko zgodi, da se bo vsa zemlja razletela kakor pre-zrgret parni kotel.

Učenjak, ki je prvi prišel na to misel, je bil od veselja ves iz sebe. — Zdaj, — je rekel, — si lahko čisto preprosto razložimo, zakaj in kako so se nekateri svetovi razbili! — Brž je hotel svojo misel v radio in v časnikih razglasiti pa mu k sreči niso pustili, ker se je ljudi že tako zadosti velik strah polasčal.

To ni čudno, zakaj poleg učenjakov dandanes tudi še marsikdo kaj ve. Tako so ljudje sami kmalu spoznali tretjo nevarnost, ki jim je grozila od sonca, in ki je bila skoraj še bolj grozna od prvih dveh.

Zemlja, obrnjena zmerom z eno stranjo proti soncu, z drugo pa od sonca, se bo na sončni strani kmalu neznansko segrela, a na senčni neznansko shladila. Na sončni strani bodo vode tako izhlapevale, da se bodo morja do dna posušila. V vreli sopari, ki bo kmalu zagrnila to stran, se bo že prve tedne skuhalo vse, kar je živega. Nobena senca, nobena klet, noben rov ne bo mogel ljudi rešiti. Na senčni polovici bo pa zavladal mraz, ki bo pravtako vse življenje uničil. Kjer ne bodo morja do dna zamrznila, bo izpod ledu odtekala voda na izsušeno sončno stran, tam izhlapevala ter prešla po zraku nazaj na senčno polovico, kjer bo zamrznila in ostala. Koncem koncev bo polovica zemlje sama gola, razbeljena skala brez zelenja in življenja, polovica pa sam mrtev led, ki ga ne bo nihče videl, kako se v mesečini svetlika. Vesoljno zemljo bo objela gluha tišina!

Nekateri učenjaki so sicer menili, da bo vsaj v tistem mračnem pasu med sončno in senčno stranjo kaj življenja ostalo, a drugi so rekli, da tudi tam ne bo nič. Dokler ne bo prešla vsa voda na senčno polovico zemlje, bodo v mračnem pasu divjali strašni viharji. V teh viharjih, enkrat žgočih, enkrat ledenih, bo moralo tudi vse življenje poginiti. In vrh tega so rekli, da kakor z vodo, se bo potem zgodilo z zrakom. Tudi zrak bo prehajal

na senčno stran, tam zmrzoval in postal tekoč, da bo po skalnatih kotanjah napravil jezera. Torej bo zemlja ostala brez ozračja, in brez našega zraka ni življenja.

Na to so se spet novi učenjaki oglasili, ki so dejali:

»Nikarte no, fizika še ne pove vsega! Življenje je večno in ne bo ugasnilo. Saj žive globoko v zemlji mikrobe, ki ne potrebujejo ne našega zraka, ne naše vode, in ki tudi niso tako občutljive za mraz in vročino, kakor smo mi. Iz njih se bo razvilo novo življenje v drugačnem ozračju, zakaj novo ozračje bo nastalo na zemlji iz plinov, ki jih bodo bruhalo ognjeniki. Saj si lahko mislite, da ognjeniki ne bodo ugasnili. Nasprotno, še prav živahni bodo postali in našo zemljo pomladili. Ne bojte se, da bi se razletela, ali za večno v tečajih obstala, kakor luna. Jo bodo že izbruhi ognjenikov na izsušenem morskem dnu tako pretresali, da se bo prej ali slej prekoblebnila, ker bo na senčni strani zaradi tam nakopičenega ledu težja kakor na sončni. To jo bo pognalo spet v tek, in potem se bo življenje vnovič začelo tam, kjer se je nekdanj.

Seveda, prav précej ne. Gotovo bodo ognjeniki zemljo prej čisto pregnetli in predruščili, in ko se bo spet zavrtela, bo dobila novo os in nove tečaje, kakor jih je še vselej, kadar so se stari izrabili, kar je vprav zdajle podoba. Sicer ne vemo, ali bo nova os tudi za 23 in pol stopnje nagnjena, ali kaj več ali manj. Tudi ne vemo, koliko naših ur bo potem trajal dan na zemlji, oziroma, koliko bo imelo leto dni, ker ne vemo, kako hitro se bo okoli nove osi sukala. In morda se bo pri tistem velikem pregnetanju, prekučevanju in pomlajevanju od zemlje odtegnala še ena luna in bo zemlja potem malo manjša; ali vse to so samo malenkosti!

Čim se bo zemlja tako ali drugače spet zavrtela, se bo led otajal in zamrzli zrak spuhteval. Po dolgih potresih in vesoljnih potopih se bo polagoma vse umirilo; ozračje se bo učistilo, vode se bodo zbrale v svoj kraj, kopno zemljo bo preraslo zelenje, pokrilo novo življenje, in koncem koncev bodo novi ljudje spet kje v polarnem ledu ali globoko v zemlji izbrskali naše kosti, naše jelene, mrjasce in medvede, kakor smo izteknili mi v sibirskem ledu mamute in v Ameriki kosti predpotopnih zmajev.

Torej nikar ne skrbite! Kar mirno potrpite nekaj milijonov let, pa se boste vsi lahko na lastne oči prepričali, da imamo prav!«

Tako so se pregovarjali in pričekali učenjaki. Blagor njim, ki v svoja učena ugibanja zaverovani še strahu niso občutili!

Pri navadnih ljudeh je bilo drugače. Njim je bilo najbolj na misli, da bodo morali vsi ljudje na zemlji kmalu žalostno poginiti. Nekateri so se sicer tolažili, da bosta država in občina v skrajni sili že kako z elek-

triko ljudstvu na pomoč priskočili, če ne bodo že ognjegasci prej kaj ukrenili, a drugi so dejali, da tudi z elektriko ne bo nič. Spremenila se bo,

ali pa kam prešla, zakaj zanjo tudi ni vseeno, če obseva sonce zmerom samo éno polovico zemlje. — In res so se že po nekaj urah pokazale v radio motnje, ki si jih ni znal nihče razlagati.

»Sodnji dan nas čaka!«

Ta strašna beseda se je kakor blisk raznesla po celem svetu in zašla v najbolj odročne vasi, v najbolj samotne kočje in najbolj oddaljene puščave, kjerkoli so ljudje živeli. Junakom je upadal pogum, pivec v krčmah je minevala norčavost. Drug za drugim so se iz krčem izgubljali v cerkve, kjer so preplašene množice molile in pomoči prosile. Nekateri so sicer še zmerom skozi okajene šipe gledali v sonce ali v skrbeh merili zakoličene sence, če so se že kaj premaknile. Ali sence so ostale, kjer so bile in se niso ne za las genile. Nič, prav nič upanja ni bilo, pri belem dnevu se je režala ljudem smrt v obraz, da jih je do kosti mrazilo.

Še otroci, ki imajo vselej zabavo, pa naj bo smrt, potres, povodenj ali ogenj, še ti so nehali kričati in noreti. K materam so prilezli in s skremženimi usti spraševali: »Mama, ali bomo res kmalu vsi pomrli?« — Matere so jih ihtle stiskale k sebi in dejale: »Ljubčki, prosite Boga, naj nam prižanele!« — Očetje so se pa v stran obračali, da bi otroci njih solz ne videli.

Marija pomagaj, je bilo to žalostno!

(Dalje.)

Lea Fatur:

Drvar in črnošolec.

Pod podrtino Kleškega gradu je sekal drvar Matija. Sekal je kakor blisk in pel:

Drevo, drvar, ogenj, kruh
žep moj prazen je in suh.
Hitro, hitro, sek, sek, sek
kruha da nam dal bo pek!
Mina, Manca lačni sta,
ženka Anka žlebedra...

Iverje je odletavalo v grajski zid, pa skozi oglati luknjo v steni in je reklo: »Cink!« In tenko, kakor miška piska, stoče za zidom: »Strele — leti — k nam, Brdavs velikan, podira svet, beživa spet.«

Matija skoči k lini in vidi — o kaj? Tam je gladka kamnita ravan, na njej polno srebrne in zlate posode in dva možička, pedenj-človek in laket-brada, pobirata posodo in izginjata skozi luknjo v zidu. Matija pusti sekanje, hodi okrog in okrog podrtine ter išče možička. Zvečer gre z majhno butaro drv domov. Žena se čudi:

»Kod si hodil, kje si bil,
da si tako malo naredil?«

Matija pravi o možičkih, pa žena mu pravi: »Zaspal si in sanjalo se ti je.« Drugo jutro pravi drvarjeva žena: »Minca in Manca ne marata žgancev, glej, da nasečeš danes za voz drv, da dobimo kruha.«

Matija seka, pa ne poje; ne da mu miru in si misli:

»Zaklad je tu zakopan,
mi pa jemo sok neslan.«

Pa zopet začne, trka s sekiro po zidu, pa ne najde več ne linice, ne rhoda. Naenkrat sliši petje. Matija posluša. Zagleda črnošolca v visokih škornjih z rdečo peto, v črni široki obleki s pasom in visokim štulastim klobukom. Pel je:

»Matija drvar, kaj zid ti je mar,
drva pripravi in Boga hvali.«

Matija mu potoži: »Da, gospod! Dan za dnem seci, seci! Tukaj za zidom pa je zaklad. Lahko bi oblačil ženo v svižo in dal hčere v šolo, lahko bi se vozil v kočiji.«

Črnošolec se je smejal: »Zdravje je največji zaklad prijatelj, zdravje in poštenje. Vidim v zemljo, lahko si nabereš zlata, pa hodim rajši ubog pa vesel po svetu. Če pa misliš, da te osreči zlato, ti pomagam rad do njega.«

»Samo malo mi odprite, gospod, samo, da zagrabil tri prgišča,« prosi Matija.

Črnošolec obljubi: »Poskusim. Pridi, ko zveni poldan, v stolp.«

Matija seka in žvižga. Misli si: »Saj je zadnjikrat. Odslej bom delal samo še za zabavo.« Ob enajstih gre domov in se nakosi žgancev z zeljem. Ko bije ura v vasi poldan, pa dere po zidovju v stražni stolp. Tam stoji že črnošolec z oljčno šibico v roki in reče: »Ni lahko našla. Zaklad je dobro zastražen. Vendar so se pokazala vrata.« Matija zagleda vratca, ki jih ni videl nikdar poprej; ozka so, železna in rjasta. Črnošolec nariše tri kroge in veli Matiju, da stopi v srednjega. Pravi mu: »Vrzi od sebe, kar imaš železnega ali srebrnega.« Potem mahne trikrat na polnočno stran, mrmra prečudne besede in poda Matiju vilasto šibico rekoč: »Vzemi šibo in bodi pogumen. Odpre ti trojna vrata. Karkoli vidiš in ti preti, molči! Ne jemlji ničesar, dokler ne prideš v tretjo klet in tam samo tri prgišča. Molči! Sicer izgine vse!«

Matija prime vilasto šibico in udari po vratih. Takoj se odpro in zapro. Matija bi skoraj zakričal od groze in studa; tu so bile zbrane vse vrste kač-strupenic, devetoglavi zmaji in strašni netopirji. Vse je sikalo in sililo vanj. Matija bi najrajši nazaj, pa zbere ves svoj pogum in gre naravnost do drugih vrat. Tu se mu je odprla krasna soba, v njej je stala lepa deklica in mu ponujala zlat bokal vina. Toliko, da ni zmotilo Matija. Premagal se je in šel k vratom, ki so švignila narazen. Hej, to je bilo leska in bleska. Notri čepita možička. Samo trikrat naj zagrabi? Matija maši zlato in kamne v žepe, kar se strese zemlja, blisk švigne iz nje in udari Matijo, močan veter ga dvigne in nese mimo deklice in kač, ga vrže iz stolpa dol, da se zapiči na svoja drva in v sekiro. Matija zgubi zavest, ko se zave, se večeri. In more doumeti, stika po žepih in najde samo kamenje, otipava si glavo, pa je vsa razboljena. Zvleče se nazaj na stražni stolp. Tam ni vrat, ni črnošolca, spodaj ni nasekanih drv. Žena mu pa reče: »Polenil si se, zaspal in sanjal o zakladu. Če boš kopal po podrtinah, ne bosta imeli Minca in Manca ne močnika ne žgancev, svilene obleke ne bom zmogla, še prtene ne, in ti boš imel namesto cokel opanke, ne pa škornjev. Delaj, kar znaš, Matija...«

(Ilustracija M. Sedeja.)

MLADI STRAŽARJI

Ilustracija M. Sedeja.

Venceslav:
**Drevo
v bregu.**

(November 1920.)

Nekoč je cvetel za vasjo mogočen gozd. Vse je zelenelo v njem, tujci so se ustavili pred njim in se čudili. Zdaj ga pa ni več, eno samo drevo stoji v bregu, samotni bor.

Drvar Marko je molčeč človek. Ondan je pa prijokal v vas, šel od hiše do hiše in tožil, kako je bolan. Prišli so od juga ljudje in so začeli sekati. Ko je padlo zadnje drevo, je Marko umrl.

Debla so vozili po široki cesti na jug, drvarja so pa nesli na vrt za vaško cerkvijo. Ko je stari župnik blagoslavljal grob, je bil ves breg za vasjo prazen in pust.

Počasi so vozili les iz vasi. Zadnja debla so ležala še v bregu, na Markovem grobu je pa vzrasel bor, prečudno lep in zelen. Gledali so ljudje, čudili se, potem so drevo izkopali in ga nesli v breg. Tistega dne so tujci odpeljali zadnji kos lesa.

Zdaj raste bor sredi pustega brega. Samo pri nas vemo, zakaj raste. Eno samo drevo sredi praznote, ena sama misel sredi težkih dni.

Kdaj bo bor zacvetel čez ves breg? — — —

Morje, vir zdravja.

Naše naravno zdravje je v veliki meri odvisno od podnebja. Zato radi govorimo o zdravem in nezdravem podnebju. V šoli prav zelo občutimo vremenske spremembe. Kadar je soparno in se pripravlja k dežju, smo kar nekako nemirni, naš duh se ne more osredotočiti na predmet, s katerim se bavimo. Šolske naloge izpadejo o takem vremenu navadno slabo. V naših primorskih krajih učitelj takrat, kadar piha vlažen in soparen jugovzhodni ali južni široko imenovani veter, ne daje pisati nalog in v posebno težkih slučajih tudi ne izprašujejo takih predmetov, ki zahtevajo izredno pazljivost. Ob deževnem mokrem vremenu pa se množe obolenja v šolah, pisarnah, pa tudi po deželi pri delovnih ljudeh. Če pa zapiha mrzel, suh veter — v naših primorskih krajih je posebno značilna burja — in se nebo lepo zjasni, tedaj tudi človek oživi in postane veder in za vse vtise sprejemljiv. Tudi suho, vroče puščavsko podnebje, ki v naših skalovitih obmorskih krajih večkrat zavlada, je zdravju koristno in utrdi človeka, da lahko prenaša vročino tudi 30° C. Močno južno sonce ožge kožo, jo pobarva lepo temno-rjavo in napravi odporno zoper bolezni.

Poleg tega ima še posebno zdravilno moč morska voda. Te zdravilne moči so se posluževali od nekdaj oni narodi, ki so bivali ob morjih. Ob Jadranskem morju nahajamo še danes po več kakor poldrugem tisočletju povsod dokaze za to. Povsod se še dobe tik ob bregu umetne kopeli, bazeni, kamor so napeljavali morsko in sladko vodo, da so se najprej kopali v prijetni morski vodi, nato se pa še umili in osvežili v hladni sladki vodi. Stari Rimljani, ki so pred mnogimi stoletji vladali tudi nad našim Jadranom, so bili v negi naravnega zdravja pravi umetniki, da jih mi še danes ne dosegamo. Vendar tudi mi vedno bolj spoznavamo, kakšen važen vir naravnega zdravja nam je Božja Previdnost naklonila, ko nas je napravila za dediče Rimljanov ob Vzhodnem Jadranu. Koliko tisočev in tisočev blelih, slabokrvnih šolarčkov in dijakov je n. pr. letos uživalo dobroto bivanja ob morju. Tam v lepi Kraljevici, ali na Krku, Rabu itd. so se solnčili v vročem južnem solncu, se kopali v topli zdravilni morski vodi, se krepili v zdravem, oživljajočem morskem zraku in utrjevali svoje slabotno telo, da morejo sedaj kljubovati vsem nevarnostim meglenih in mokrotnih zimskih juter in dni. Za spremembo morske vode v našem morju skrbi morski tok, ki vedno svežo morsko vodo dovaža k nam iz Sredozemskega morja.

Marija, čudodelna gospa zdravja v Splitu.

kamor pride tudi naravnost iz Atlantskega oceana. Iz tal ob naših morskih bregovih pa kipi sladka voda naših ponikalnic, ki tam zadaj kje v naših kraških gorah poniknejo in deloma po votlinah šele pod morsko gladino zopet na dan pridejo. Nikjer torej voda ne zastaja, povsod teče in se obnavlja. Ne samo Jugoslovani sami cenimo te prednosti morja, ampak tudi tujci. Letošnje poletje je bilo ob morju vse živo domačinov in tujcev, zlasti iz naših sosednjih držav. Poročajo, da je letošnje leto bilo glede tujkega prometa najživahnejše, boljše kakor l. 1930, ko je bilo dotlej največ tujcev (160.000 od teh 55% inozemcev).

Več vredno kakor naravno je pa *n r a v n o z d r a v j e n a r o d a*. Tudi tu je morje velikega pomena. Slovenci imamo lep pregovor: Kdor moliti ne zna, naj se na morje poda! Marijino svetišče na Trsatu, pa toliko in toliko cerkva in cerkvic vzdolž naše Jadranske obale je prav toliko svetilnikov, h katerim mornar v stiski, obupnem boju za življenje, obrača svoje oči in po rešitvi hodi zahvaljevat se. Po stenah teh cerkva vidimo spominske slike ladij v viharju, majhne modele jadrnic, ali pa preproste pismene zahvale za rešitev. Po teh cerkvah molijo vdove in sirote za pokoj duš svojih dragih, ki so postali žrtev morskih nesreč. Ne-le mornar sam se zaveda svoje slabosti in potrebe Božje pomoči na neizmernem, silnem morju, ampak tudi ves narod, ki prebiva ob morju se zaveda tega.

Narodi ob morju zadobe posebno značilno potezo. V boju s stalno nevarnostjo postanejo pogumni in oprezní. Navadijo se paziti na vsak najmanjši pojav blížajoče se nevihte. In naše Jadransko morje je še posebno na glasu, da nevarnosti prav iznenada nastopajo. Mirna je še morska gladina. Ribič v Kvarneru je ves zatopljen v svoje delo. Tu pa razprostre Vila-Velebita nad vrhovi svoj tenki sivkasti pajčolan, znanilca burje. V hipu se zavrtinči zrak nad morjem, silovit sunek, ogromen kratek val vrže ribiško ladjo in jo potopi, še preden se ribič zave. Dva mlada častnika, Čeha, sta se sprehajala l. 1915 pozimi ob morju v Pulju. Mogočni valovi so se zaganjali proti nizkemu bregu. Naenkrat plane tak val in zagrabi enega sprehajalca in ga odnese ter pokoplje v razburkanem morju.

Zato je naš Primorec postal oprezen. Stalno pazi kot mornar na vsak znak. Postal je prvovrsten mornar, kot tak poznan daleč po svetu. Samo friziški mornar, ki prebiva ob Severnem ali Nemškem morju, kjer so nevarnosti še večje (megla), ga prekaša. Ladja, na kateri služijo samo naši dalmatinski mornarji, ali pa Frizi, bo plačevala nižjo zavarovalnino, kakor ladje, na katerih služijo slabši, manj vestni in manj izkušeni mornarji.

Lepa vitka postava, zagorela polt, bistre oči odlikujejo naše mornarje. Trdno zaupanje v Boga, globoka vernost, izražajoča se v lepih narodnih običajih, so dokazi npravnega zdravja našega naroda ob morju. V Makarski se vrši na Veliki petek zvečer križeva procesija samih moških, imenuje se »Muka«. Spredaj nese zakrinkan bosonog mož težek križ. To stori, da izvrši posebno pokoro. Najodličnejše osebe prevzamejo to pokoro nase. Življenje ob morju ni lahko, težak je boj, zato je tam tudi prav mnogo smisla za veliko skrivnost Odrešenja.

Trogirski portal.

Ljubitelje Jadrana opozarjamo, naj ne pozabijo obiskati Trogir, kjer bodo videli mesto umetnosti in poezije. Predolgo bi bilo, da bi opisal vse, kar ima Trogir. Opisati hočem le najlepšo umetnino v Trogiru: portal¹ stolne cerkve.

Portal je delo domačega mojstra-umetnika Radovana, ki je pripadal splitski kiparski šoli. Študije je končal v Benetkah in ko se je vrnil domov, je posvetil svoje življenje domači kiparski umetnosti, ki je imela namen, ustvariti posebni slog na dalmatinskih spomenikih.

V portalu stolne cerkve sta v glavnem prikazana stara in nova zaveza sv. pisma.

Najprej zagledate dva krasna leva; oni na desni strani drži plen, levinja na levi strani drži mladiče. Leva prikazujeta moč krščanstva, ki tare greh (živali pod šapo).

Vrh levov stojita Adam in Eva, začetnika človeštva.

V spodnjem delu drugega in tretjega stebra vidimo podobe telamonov v saracenski noši, dva imata še turban. Sključeno se držita, kakor bi težko prenašala tovor — krščansko vero, ker sta pagana.

Na drugem stebri so kipi apostolov kot širiteljev krščanske vere. Kroginkrog njih so okviri v cvetju. Apostoli ob strani Eve so surovi, bradati obrazi, razven enega, ki nima brade, ob strani Adama so močnejše postave in delijo blagoslov. Na notranjih robovih stebra so različne živali. Ob Evini strani so: osel, konj, velblod, slon, nilski konj, zmaj s krili, ki pije svinji oko; ob Adamovi strani pa: amaconka, kentaver² s strelico, morska deklica, hudoba s kačjim repom, konjska glava.

Na gornji strani se vrste meseci: pri levi, zgoraj, je november, december, januar itd. Prikazani so namreč meseci, v katerih je največ sprememb v ljudskem življenju in v življenju narave.

Na tretjem okroglem stebri je upodobljeno lovsko življenje: lov na jelena (lovci čakajo s sulico in z napeto strelico), poleg so pa volkovi in lovci, ki lovijo medvede, in lovci, ki nesejo zajce, gozdni zlodej z dolgimi lasmi — rogovi. Na drugi strani se lov nadaljuje: skozi gozd lovijo lovci divje svinje.

Na lokih prvega in drugega stebra so prikazani prizori iz Kristusovega življenja in trpljenja: Kristus na križu z Janezom in Marijo ter dve klečeči osebi, beg v Egipt, prihod v Jeruzalem, poroka v Kani, Jezus nese križ, straža ob grobu, Kristus in skušnjavec, krst v Jordanu itd.

Zelo zanimiv je boben (prostor med vhomom in loki): obisk sv. Treh kraljev, Marija leži v postelji, zraven nje Jezušček v zibelki, za zibelko sta osel in vol. Vrh postelje se nahaja angel z zvezdo, ki razsvetljuje glavo Jezuščka. Spodaj se nahaja: sv. Jožef in dve ženi, ki kopata Jezuščka. V bližini je pastir.

Vmes je na ozkem robu napis: *Institis involvit virgo qui crimina solvit;*³ na kadi za kopanje pa: *»Mergitur in conca delevit qui scelera cuncta.«*⁴

¹ portal = glavna (vhodna) vrata.

² pol človek, pol konj.

³ V plenice povija Devica Njega, ki plačal dolge je.

⁴ V kadi potaplja se, ki grehe vse je uničil.

V sredi nad zgornjim lokom stebra je kip sv. Lovrenca z ražnjem. Kdor vidi to umetniško delo, ne bo pozabil nikdar Trogira in njegove lepote. Trogir ni samo zibelka srednjeveške umetnosti, je tudi krasno letovišče, kjer se najbolj odpočijejo utrujeni živci.

Vinko Bitenc:

Lučke na grobeh gorijo . . .

*Lučke na grobeh gorijo,
misli žalostne hitijo
k našim dragim gor v nebo.*

*Danes god je milih rajnih,
lep spomin iz dni nekdanjih
solze vabi nam v oko.*

*Na gomilah krizanteme
molijo molitve neme,
vse obliva luči žar.*

*Ustnice nam šepetajo,
vdane prošnje trepetajo
za pokojne pred oltar.*

Svjetoslav:

Meni, tebi in vsem.

*Meni, tebi in vsem
zvoni nocoj
smrtni angel s težko roko:
Skloni, skloni se globoko
k črnim tlom,
kjer je tihi, tihi dom
tvojega začetka in konca.
Skloni, skloni se globoko,*

*tam ni pesmi, tam ni sonca,
mrzlo merijo poti,
v desno, v levo kažejo smeri...
Meni in tebi in nam vsem
zvoni nocoj.
Le posluhni,
smrtni angel s črnimi krili
hodi za teboj — — —*

UGANKA. Morje. (Vane Betkin, Ljubljana.)

Ker še vedno in vedno prihajajo naročila za Vrtec in bi mnogi šli radi na morje zastonj — če bo žreb milostljiv —, tudi v tej številki ne objavimo ne rešitve ne rešilcev. Povem samo, da so vsi prav rešili, ki so poslali rešitve, razven iz Doba in Pišec v 2. številki. Res so v uganki »Pa zapojmo!« nekatere črke nečitljive, zato Vam jih napišem:

1. vrsta: p

a
d
e
c

2. vrsta: l

e
n
i
h

Ampak rešujte res po notah! Sprejemam rešitve tudi iz 1. številke. Kjer vas več reši v enem kraju, se napišite vsi na en list. Dopisnico imam najrajši. — Castor & Pollux, Mari-bor: Pošljita mi pravi naslov, da Vama pošljem denar za znamke.

Fran Erjavec.

(Slika na ovitku.)

Dne 9. septembra smo se spominjali stoletnice rojstva Frana Erjavca.

V njegovem slovstvenem delu se prepletata povest in poljudno znanstvena razprava. Ker pa je bila na dnu Erjavčeve osebnosti precej močna izoblikovana sposobnost, je doživljal tudi predmete svoje znanosti kot osebna doživetja ter jih umel poustvariti ne samo v njihovi znanstveni pravilnosti, temveč jih razvil s slogom, pripovedovalno tehniko in pesniškim jezikom v neke posebne slovstvene tvorbe, ki so na sredi med poljudnim znanstvom in leposlovjem. Erjavcu ne gre samo za popularizacijo znanstvenih izsledkov, marveč je prepričan, da med ljudsko povestjo in ljudsko razpravo ne sme biti drugačnega razločka nego samo v predmetu.

Poleg življenjskih okoliščin, ki so bile take, da so v mladem Erjavcu morale zganiti posebno ljubezen do narave in njenega življenja, sta že v dijaških letih na njegovo duševnost vplivala dva prirodopisna diletanta v najboljšem smislu besede: Ferdinand Schmid in Dragotin Dežman.

Schmid je že od druge šole skrbel zanj, vzel ga v svojo hišo, kjer bi mu naj pomagal pri urejevanju znanstvenih zbirk, jemal ga s seboj na znanstvene odprave v kraške jame, dajal mu knjige o naravi in njenem življenju ter tako sodločil njegov duhovni in življenjski razvoj. Kot višji gimnazijec in visokošolec pa se je Erjavec izobrazil v znanstvenem delu pod Dežmanovim vodstvom v ljubljanskem muzeju.

Zaradi prijateljstva, ki ga je vezalo z Zarnikom in Mandelcem, se je pridružil 1854. l. Vajevcem. Močna in dozorela Jenkova osebnost je prevzela vso mlado dražbo ter jo zvalila od znanstvenega dela v pesništvo. V prvem zvezku Vaj prevladujejo poljudno znanstveni poskusi, posnetki iz nemških poljudnih knjig o naravi, le Jenko in Mandelc pišeta samo leposlovne sestavke. V drugem zvezku pa je Jenkov vpliv potisnil znanost v ozadje, vsi, tudi Erjavec, pišejo leposlovne spise.

Zanimanje in veselje za leposlovno delo je ohranil Erjavec tudi kot visokošolec na Dunaju, kamor se je podal s tovariši, da bi študiral naravoslovje. Pomagal je Janežiču pri Slovenskem Glasniku in Mohorjevi družbi. Njegovo slovstveno delo razodeva dvojnost Erjavčevega znanstvenega poklica ter prirojenih leposlovnih ambicij. V njegovih spisih iz narave: Mravlja, Vulkanske moči, Kako se je Slinarju z Golovca po svetu godilo, Živali popotnice, Žaba, Odkod izvirajo gliste in kako se izpreminjajo, Domače in tuje živali v podobah (1869.—1875. l.) Rastlinske svatbe, Naše škodljive živali in Rak (1855.—1881. l.) je sicer težil pisateljevo pozornost pri strokovni pravilnosti, vendar ga žival oziroma narava ne zanima sama na sebi, temveč kot dopolnilo in del celotnega, torej tudi človeškega življenja, ki jo hoče dojeti ne z znanstveno sistematiko, temveč z živim, leposlovnim opisom. Nasprotno pa v njegove beletristične spise če izvzamemo mladostne črtice iz življenja Šnakšnepškovega (Ferdinanda Schmidla), ne sili nobena poteza njegove strokovne izobrazbe. Doživel in spisal jih je v slogu, ki je značilen za novelistiko Vajevske generacije: tehnika romantične novele se bori v njih z realizmom časa ter s pedagoškim stremljenjem biti domač v snovi in obliki. Poleg izrazitih novelističnih spisov kakor so: Na veliki petek, Na stričevem domu, Avguštin Ocepek, Zamorjeni cvet, Huzarji na Polici, Zgubljeni mož (1860.—1864. l.), je gojil tudi ljudsko-vzgojno povest, kakršni sta Hudo brezno (1864. l.) in Ni vse zlato kar se sveti (1884. l.) ter leposlovno zaokroženi potopis: Spomini s pota in dr. Ljubezen do čistega jezika, ki mu jo je bil vcepil Levstik, je kazal Erjavec tudi v tem, da je skrbel za lepo in dobro znanstveno terminologijo, nabiral med ljudstvom živalska in rastlinska imena ter sploh narodno blago na Goriškem in Krasu. Ker je deloma poslovenil deloma pa sam spisal prirodopisne učne knjige za gimnazije, je s pravilnostjo besede vzgajal tudi druge. Pisal je tudi strogo znanstvene razprave iz živalskega sveta in življenja. Umril je 14. jan. 1887.